

УДК 332.122:338.43

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ПРОСТОРОВИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНАЛЬНИХ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ СИСТЕМ

Станасюк Н.С., к.е.н.

Національний університет "Львівська політехніка"

У статті розглянуто сутність механізму управління просторовим розвитком регіональних агропродовольчих систем. Основою механізму визначено відносини між відповідними суб'єктами господарювання. Виділено основні цілі функціонування регіональної агропродовольчої системи. Проведено визначення ключових елементів механізму управління просторовим розвитком регіональної агропродовольчої системи та проаналізовано взаємозв'язки між ними. Сформовано комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності управління. Запропоновано створення агентств просторового розвитку, які будуть формувати підґрунтя для створення і функціонування регіональної агропродовольчої системи.

Ключові слова: механізм управління, регіональна агропродовольча система, елементи механізму управління, просторовий розвиток.

Essence of the management mechanism of regional agro-provision systems spatial development is considered in the article. Relations between particular economic agents are determined to be the basis of the mechanism. Main objectives of the regional agro-provision systems functioning are set. Key elements of the management mechanism of regional agro-provision systems spatial development are defined and relations between them are analyzed. Complex of spatial development measures aimed at improving the efficiency of management is formed. Setting up of spatial development agencies which will form foundation for creating and functioning of the regional agro-provision system is suggested.

Key-words: management mechanism, regional agro-provision system, elements of the management mechanism, spatial development.

Актуальність проблеми. Ефективне функціонування агропродовольчої системи є стратегічно важливим для економіки нашої держави. Водночас в країні спостерігається значна регіональна диференціація у споживанні продуктів харчування, незбалансованість раціону харчування, низький рівень споживання особливо цінних харчових продуктів, що негативно відображається на здоров'ї населення. Виникнення зазначених проблем

значною мірою зумовлене недосконалістю системи управління, яка не пристосована до реалій ринкової економіки та потреб певних територій і не враховує сучасні глобалізаційні процеси.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вагомий внесок у формування механізму управління агропродовольчою сферою економіки зроблено В. Андрійчуком, І. Лукіновим, М. Маліком, В. Олійником, О. Онищенком, Б. Пасхавером та рядом інших вчених. Проте запропонований дослідниками механізм не враховує особливостей просторового розвитку регіональних агропродовольчих систем, врахування яких в сучасних умовах повинно стати основою агропродовольчого реформування в країні.

Мета роботи полягає у формуванні механізму управління просторовим розвитком регіональних агропродовольчих систем, який би враховував основні проблеми розвитку системи, сучасний стан та забезпечував орієнтацію на майбутні перспективи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Як відомо, основною стратегічною ціллю функціонування регіональної агропродовольчої системи є забезпечення продовольчої безпеки регіону. Поряд з нею можна виділити ряд інших, зокрема:

- ефективного використання потенціалу простору регіональної агропродовольчої системи;
- забезпечення сприятливих умов життя сільського населення;
- збереження навколишнього природного середовища регіону;
- формування ефективної просторової організації регіональної агропродовольчої системи;
- створення сировинних зон для харчової та переробної промисловості;
- формування агропродовольчого ринку регіону.

Кожна із зазначених цілей потребує розробки комплексу заходів, спрямованих на її досягнення.

Механізм управління просторовим розвитком регіональних агропродовольчих систем повинен бути способом забезпечення реалізації цілей із врахуванням потреб у агропродовольчій продукції та дії об'єктивних економічних законів. Виходячи із визначення організаційно-економічного механізму, як стратегічної гри на основі взаємодії економічних суб'єктів, яке належить лауреатам Нобелівської премії з економіки Лео Гурвіцу,

Роджеру Майерсону та Еріку Маскіну [3, с.7], механізм управління просторовим розвитком регіональних агропродовольчих систем повинен визначати правила гри між виробниками та реалізаторами агропродовольчої продукції в межах певного регіону. Відносини між цими суб'єктами господарювання є основною механізмом. Проте досягнення поставлених цілей є неможливим без врахування суміжних відносин, які охоплюють такі сфери, як державно-правова, морально-етична, політична, культурно-виховна, адміністративно-виконавча. Ці сфери є дотичними, оскільки для кожної з них існує свій механізм управління спрямований на врегулювання взаємодії відповідних відносин.

На сучасному етапі, в першу чергу, необхідно зосередити увагу на правильному визначенні ключових елементів механізму, які забезпечать реалізацію відповідних цілей не лише у короткостроковій, але і у довгостроковій перспективі.

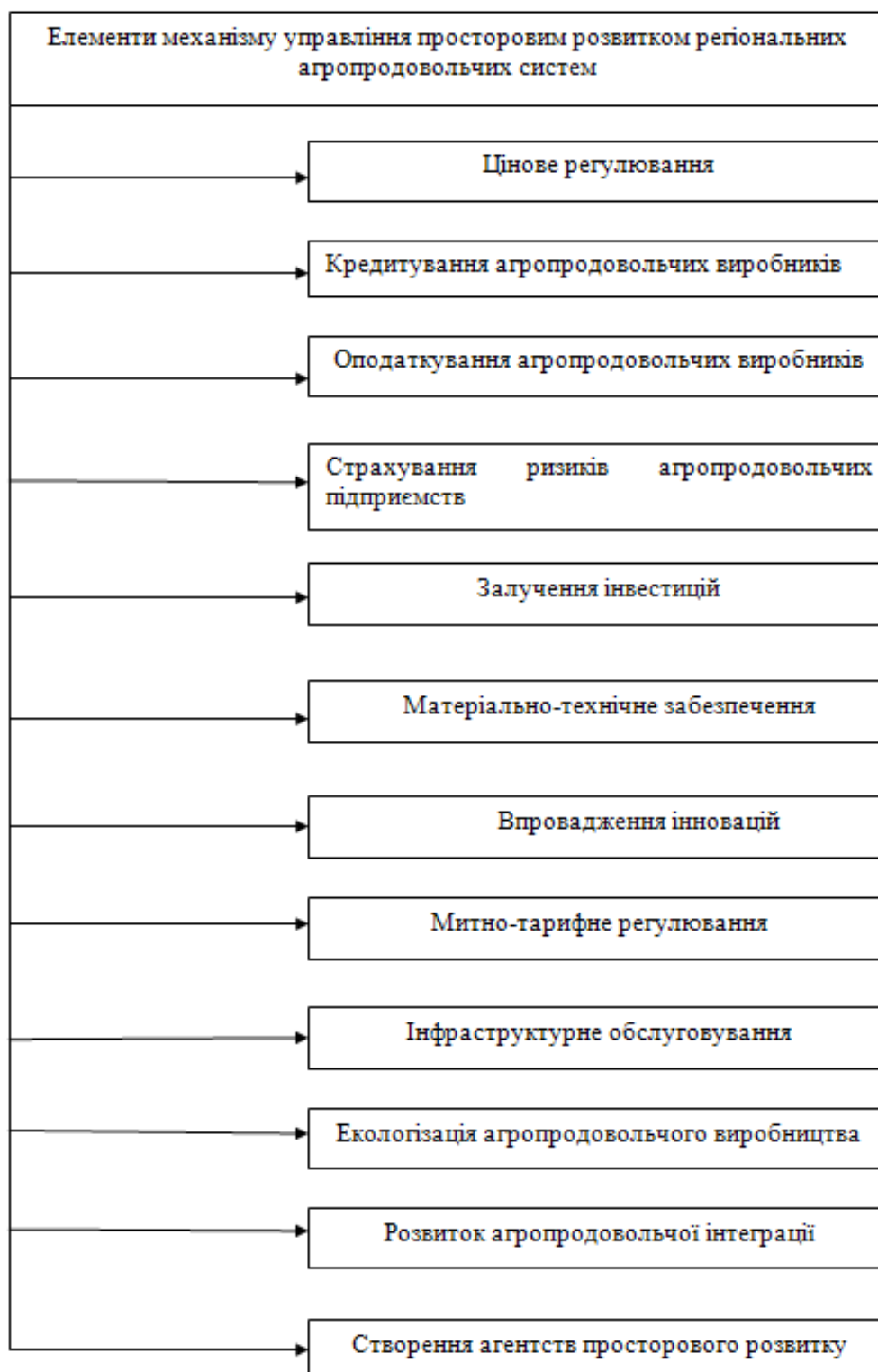
Основні компоненти механізму управління просторовим розвитком регіональних агропродовольчих систем представлені на рис. 1.

Формування цін на сільськогосподарську продукцію має ряд особливостей, які пов'язані, насамперед, із незбалансованістю попиту і пропозиції. Така ситуація зумовлена значною залежністю сільськогосподарського виробництва від кліматичних умов, тобто здатність виробника впливати на рівень ціни є незначною. Тут вирішальною повинна бути роль держави.

Водночас у регіональних програмах розвитку агропродовольчого виробництва необхідно забезпечувати можливості його диверсифікації, а також розбудову інфраструктурних об'єктів, що дозволить отримувати додаткові кошти сільськогосподарським виробникам від несільськогосподарської діяльності.

Для сільського господарства характерною є сезонність виробництва. Ця обставина спонукає сільськогосподарських товаровиробників до одержання кредитів для покриття сезонних витрат. З метою акуляції коштів для потреб розвитку агропромислового виробництва пропонується створення у регіонах Фондів цільового кредитування, які будуть нагромаджувати кошти за рахунок надходжень від приватизації державних об'єктів, імпорту агропродовольчої продукції тощо. Створення особливих умов кредитування сприятиме збільшенню обсягів виробництва агропродовольчої продукції та зміцненню фінансового стану суб'єктів

господарювання.

Рис. 1. Ключові елементи механізму управління просторовим розвитком регіональних агропродовольчих систем

Відповідно до ст. 209.2 Податкового кодексу України для сільськогосподарських підприємств введено до 01.01.2018 року

спеціальний режим оподаткування, згідно якого сума податку на додану вартість, нарахована підприємством на вартість поставлених ним сільськогосподарських товарів і послуг, не підлягає сплаті до бюджету та повністю залишається в розпорядженні такого сільськогосподарського підприємства для відшкодування суми податку, сплаченої (нарахованої) постачальнику на вартість виробничих факторів, за рахунок яких сформовано податковий кредит, а за наявності залишку такої суми податку - для інших виробничих цілей. Зазначені суми податку на додану вартість акумулюються сільськогосподарськими підприємствами на спеціальних рахунках, відкритих в установах банків [5]. Відповідно сільськогосподарські виробники можуть використовувати накопичені кошти для придбання виробничих факторів, що сприятиме підвищенню рівня їх матеріально-технічного забезпечення.

Діяльність агропродовольчих виробників, як і будь-яка підприємницька діяльність, неминуче зазнає ризиків, дієвим механізмом захисту від яких є страхування. Значно підвищує рівень ризику в агропродовольчому секторі економіки значна його залежність від погодніх умов. Зарубіжний досвід свідчить, що страхування є більш ефективним засобом, ніж субсидювання та виплата компенсацій підприємствам. З огляду на досвід ведення виплат страховими компаніями, для страхування сільськогосподарських ризиків найкращою системою, що поєднує однаковою мірою заінтересованість усіх учасників процесу, є система граничного відшкодування [7, с.12].

Інвестиції є найбільш привабливим джерелом матеріально-технічного та фінансового забезпечення агропродовольчих підприємств. Для залучення інвестицій у агропродовольчу сферу місцевим органам влади слід створювати сприятливі умови в регіоні, зокрема, виділяти кошти на створення об'єктів соціальної та виробничої інфраструктури, забезпечити пільгове кредитування та оподаткування іноземних інвесторів, створювати вільні економічні зони.

Розвиток агропродовольчого виробництва безпосередньо пов'язаний із удосконаленням його матеріально-технічного забезпечення. Світовий досвід показує, що одним із напрямів розвитку ринку матеріально-технічних ресурсів, послуг постачання, ремонту і технічного обслуговування є формування розгалуженої й керованої товарообмінної

мережі дилерських центрів, виробничо-технічних або постачальницько-збутових кооперативів, завдяки яким виробники зможуть реалізовувати і надавати технічний сервіс машинно-тракторного парку. Так, у США поряд із незалежною дилерською мережею, виробники мають і мережу збутових систем дилерського типу [2, с.25]. Формування таких структур сприятиме підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення агропродовольчої сфери регіону.

Однією з важливих складових механізму управління просторовим розвитком регіональних агропродовольчих систем є впровадження інноваційних проектів, яке потребує підготовки висококваліфікованих спеціалістів у агропродовольчій сфері. На рівні регіону слід здійснювати постійний моніторинг за реалізацією проектів та цільовим використанням наявних фінансових ресурсів. Навчальні заклади та науково-дослідні інститути повинні створити основу для інноваційного підприємництва у агропродовольчому секторі економіки. Важливим є проведення всебічної експертизи проектів, насамперед, на предмет життєдіяльності. Ці функції можуть бути покладені як на окремих залучених спеціалістів-експертів (науковців та практиків), так і на спеціально утворені регіональні консалтингові служби (агенції), що можуть діяти при наукових або освітніх закладах і підтримуватися державою [1, с.126].

Розвиток регіональної агропродовольчої системи безпосередньо пов'язаний із розвитком зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією. Митно-тарифне регулювання має значний вплив, насамперед, на розвиток прикордонних регіонів, який проявляється у захисті вітчизняних агровиробників від іноземних конкурентів та наповненні бюджетів регіонального і державного рівня. У сфері тарифного регулювання імпорту актуальним є подальше відпрацювання і вдосконалення системи селективного відбору національних агропродовольчих виробників на основі здійснення комплексної оцінки конкурентоспроможності того чи іншого виду вітчизняної агропродовольчої продукції [8, с.37].

Ефективне функціонування регіональної агропродовольчої системи залежить від рівня інфраструктурного обслуговування. Об'єкти інфраструктури не обмежуються лише обслуговуванням агропродовольчих підприємств, а й забезпечують розвиток прилеглих територій та регіону в цілому. В сучасних умовах особливо актуальним є формування

ринкової інфраструктури, основними формами якої повинні стати аграрні біржі, оптові агропродовольчі ринки, аукціони, торгові дома тощо.

Відомо, що чим вищий розвиток певної країни, тим вищі вимоги ставлять споживачі до продукції. Це стосується і агропродовольчої продукції, задоволення потреб в якій не пов'язано виключно із виведенням нових сортів рослин та порід тварин, запровадженням нових технологічних ліній виробництва, але і з покращенням її якісних показників. Цього можна досягнути завдяки проведенню екологізації агропродовольчого виробництва у регіонах. Загалом, екологізація виробництва – це діяльність орієнтована на біосферний тип розвитку підприємств на основі замкнутого процесу природокористування, перехід до сталого розвитку системи “людина-технологічна система-природне середовище” [4, с.80]. Виробництво екологічно чистої агропродовольчої продукції не лише забезпечить збереження навколишнього природного середовища, але і підвищить конкурентноспроможність національної агропродовольчої системи на світовому ринку продовольства.

Ефективність функціонування регіональних агропродовольчих систем в значній мірі залежить від побудови інтегрованих структур. З цього приводу, заслуговує на увагу досвід Росії, де для стимулювання розвитку АПК створюються територіальні кластери, у яких технологічні процеси здійснюються за схемою повного замкнутого циклу: від виробництва кормів до переробки виробничої сировини і реалізації продукції через власну торгову мережу [6, с.3]. На нашу думку, створення інтегрованих структур, основу яких будуть формувати сільськогосподарські виробники із структурою виробництва, яка відповідатиме пріоритетним напрямкам розвитку агропродовольчої сфери в регіоні, дозволить підвищити рівень розвитку регіональної агропродовольчої системи. Виробництво продовольчої продукції залежить від рівня завантаження виробничих потужностей відповідних переробних підприємств. Водночас агропродовольче виробництво не можливо здійснити без взаємодії з підприємствами, що реалізують насіннєвий матеріал, корми, отрутохімікати, засоби виробництва, надають транспортні, будівельні послуги тощо. Утворення регіональних інтегрованих структур дозволяє значно зменшити транспортні витрати та мінімізувати підприємницькі ризики.

Просторовий розвиток, в першу чергу, пов'язаний із підвищенням ефективності використання потенціалу простору відповідної регіональної системи. У зв'язку з цим актуальним є створення агентств просторового розвитку, на які будуть покладені завдання щодо формування підґрунтя для створення і функціонування регіональних агропродовольчих систем, а саме формування сировинних зон для харчової та переробної промисловості (проведення реконструкції та модернізації діючих сільськогосподарських підприємств, розробка проектів побудови нових) та створення регіональних агропродовольчих ринків. Такі інституції будуть посередниками між органами місцевої влади та суб'єктами господарювання.

Одним з основних недоліків сучасного механізму управління є не вміння поєднати важелі у гармонійну систему, яка б злагоджено працювала в напрямку досягнення поставлених цілей. Зокрема, підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення агропромислового виробництва, насамперед, пов'язане із вкладенням інвестицій та запровадженням інновацій. Реалізація відповідних заходів повинна бути послідовною і взаємоузгодженою. Цього можна досягнути завдяки використанню програмно-цільового підходу до управління.

Просторовий розвиток регіональних агропродовольчих систем повинен, в першу чергу, узгоджуватися із основними завданнями розвитку національної агропродовольчої системи та враховувати тенденції розвитку світової агропродовольчої системи.

Висновки. Таким чином, формування ефективного механізму управління просторовим розвитком регіональних агропродовольчих систем забезпечить розвиток сільських територій, створення конкурентоспроможного агропродовольчого виробництва у регіоні, підняття рівня життя сільського населення, досягнення оптимального співвідношення між сільськогосподарським та відповідними промисловими виробництвами. Водночас це дозволить досягнути продовольчої незалежності держави, збільшення частки України у світовому агропродовольчому ринку.

Загалом механізм управління просторовим розвитком регіональних агропродовольчих систем повинен постійно удосконалюватися із врахуванням сучасних тенденцій розвитку економіки країни та світових

інтеграційних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дейнеко Л.В. Механізм впровадження інноваційних технологій в агропродовольчу сферу: сутність, функції, завдання і регіональні особливості / Л.В. Дейнеко, І.О. Іртищева // Механізм регулювання економіки. – 2009. – №2. – С.123-131.
2. Деревець І.С. Сервісна база дилерських підприємств у системі матеріально-технічного забезпечення АПК України / І.С. Деревець // Економіка АПК. – 2007. – №4. – С. 23-28.
3. Измайлов С. Теория экономических механизмов (Нобелевская премия по экономике 2007 г.) / С. Измайлов, К. Сонин, М. Юдкевич // Вопросы экономики. – 2008. – №1. – С.5-27.
4. Катан Л.І. Напрями розвитку управління агропродовольчою системою України: еколого-економічний аспект / Л.І. Катан // Технічний прогрес і ефективність виробництва. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». – Харків: НТУ «ХПІ». – 2010. – №8. – С.79-85.
5. Податковий кодекс України: за станом на 3 лют. 2013 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2011. – 207 с. – (Бібліотека офіційних видань). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Савченко Е. Стратегический курс развития аграрной экономики – создание крупных интегрированных формирований / Е. Савченко // АПК: экономика, управление. – 2007. – №5. – С.2-8.
7. Свістунов О.С. Страхування в системі забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / О.С. Свістунов. – Київ, 2010. – 20 с.
8. Тимошенко М.М. Регулювання експортно-імпоротної діяльності в аграрному секторі економіки України / М.М. Тимошенко // Сталий розвиток економіки. – 2012. – №3. – С.34-38.